آسيب شناسي روشهاي ترويج فرهنگ ايثار و شهادت

بهروز عشقي ملايري
عضو هيئت علمي دانشگاه بوعلي سينا
سميه رحيمي
دبير ناحيه ۱ آموزش و پرورش همدان

چكيده

ترويج فرهنگ ايثار و شهادت همچون هر پديده فرهنگي ديگري از ظرافتها و حساسيت‌هاي خاص خود برخوردار است و هرنوع موفقيت در اين زمينه مستلزم بررسي آسيبها و بهره‌گيري از روشهاي صحيح فرهنگ‌سازي است. غايت گرايي، اسطوره‌سازي و غلو، از آفتهاي عمده ترويج فرهنگ ايثار و شهادت است و مي‌بايست براي تاثيرگزاري بيشتر در مخاطبان از روشهاي هنرمندانه غيرحضوري و غيرمحسوس متناسب با خصوصيات نسل حاضر استفاده شود. تبليغ صرف ايثار و شهادت بدون زمينه‌سازي اصولي نه تنها تاثير چنداني نخواهد داشت حتي مي‌تواند اثر معكوس داشته و به بهره‌برداري نامشروع دشمنان بيانجامد. ترويج اين فرهنگ نيازمند يك همت عمومي و برنامه‌ريزي علمي هنري است. مي‌بايست همانگونه كه در مسائل اقتصادي سند چشم انداز تهيه مي‌شود در مورد برنامه‌هاي فرهنگي و بخصوص ترويج فرهنگ ايثار و شهادت كه مسلماً ضرورت و اهميت آن كمتر از امور اقتصادي نيست برنامه‌اي بنيادي و هدفمند و با بسيج عمومي ارائه شود.

كلمات كليدي: آسيب‌شناسي، فرهنگ، ايثار، شهادت، بسيج فرهنگي

مقدمه

فرهنگ مجموعه پيچيده‌اي است كه در برگيرنده دانستنيها، اعتقادات، هنرها، اخلاقيات، قوانين، عادات و هرگونه توانايي ديگري است كه بوسيله انسان بعنوان عضو جامعه كسب شده است. به نظر ادوارد ساپير فرهنگ عبارت از نظامي از رفتارهاست كه جامعه بر افراد تحميل مي‌كند .(۱)

Archive of SID

www.SID.ir

شايد استفاده از عنوان مشترک "culture" براي كشاورزي و فرهنگ در زبانهاي انگليسي و فرانسه هم بيانگر همين تعريف باشد چرا كه در كشاورزي نيز نوع خاصي از رويش به اكوسيستنهاي طبيعي تحميل مي‌شود.

برخلاف تصورات رايج فرهنگ همواره بار مثبت ندارد و مي‌تواند تحت تاثير روشها و عوامل مختلف بطور عمدي و يا غيرعمدي منحرف و حتي وارونه گردد.

يكي از مباحث فرهنگي كه در جوامع امروزي دچار آسيبهاي بسيار گرديده و حتي مورد سوء استفاده قرار گرفته است فرهنگ ايثار و شهادت است.

بطور كلي پديده‌هاي فرهنگي و اجتماعي تحت تاثير عوامل متعدد پنهان و آشكار مي‌باشند، اكتفا نمودن به يك علت، عمل ارزيابي و تحقيق را به سوي لغزش و خطا مي‌كشاند. در آسيب‌شناسي شيوه‌هاي ترويج فرهنگ ايثار و شهادت بايد تمامي عواملي كه مخل و محدود كننده فرآيند ارتباطي است بررسي و تجزيه و تحليل گردد(۲) .

معادل قرار دادن شهادت و مرگ

يكي از اصولي‌ترين آسيبهاي فرهنگ شهادت مترادف قرار دادن آن با مرگ و از دست رفته پنداشتن شهيد است. عليرغم آنكه دستور زبان قرآن برپايه برخورد مؤدبانه استوار است و حتي به دشمنان خدا مثل فرعون و ابي لهب هم توهين نمي نمايد، با كساني كه شهدا را مرده مي پندارند برخورد شديد شده و آنها را فاقد فهم و شعور خطاب مي نمايد.(٤)

در علوم تجربي "شاهد" به نمونه‌اي گفته مي‌شود كه در كنار آزمايشها حضور دارد بدون آنكه هيچ تيماري برآن اثر گذاشته باشد. نمونه "شاهد" مشخص كننده انحرافات و اشتباهات پژوهشگر و اثر عوامل محيطي يا اشكالات موجود در مواد و روشهاست. نتيجه اثر تيمارها برنمونه‌هاي مورد مطالعه همواره با "شاهد" مقايسه مي شود و تنها زماني نتايج بدست آمده ارزش علمي دارد كه با تغييرات مشاهده شده در نمونه هاي شاهد اختلاف معني داري نشان دهد.

شهدا نيز نمونه‌هاي شاهد آزمايشگاه زندگي هستند كه همواره بايدخود و رفتارهاي جامعه‌مان را با آنها بسنجيم.

Archive of SID

www.SID.ir

همانگونه كه در آزمايشهاي تجربي مقايسه تيمارها با "شاهد" تابع زمان نيست و حتي مشاهدات پژوهشگران در سالهاي قبل را نيز مي توان بعنوان شاهد آزمايش مورد استناد قرار داد، شهدا نيز علاوه برآنكه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزي مي‌خورند، همواره نمونه‌هايي حاضر براي نشان دادن انحرافات زندگي ما هستند و بيشتر از آنكه مردن آنها براي ما سرمشق باشد بايد چگونه زيستن آنهارا الگوي خود قرار دهيم.

نكته ديگر آنكه شهدا تنها آنهايي نيستند كه در راه خدا بقتل رسيده‌اند بلكه بسياري از كساني هم كه هنوز در قيد حيات هستند هم مي‌توانند نمونه‌هاي شاهد و الگوي زندگي ما باشند.

اسطوره‌سازي و قهرمان پروري

حس اسطوره‌سازي و قهرمان پروري از آسيبهاي فرهنگ شهادت است كه شهدا را از بقيه جدا نموده و قابليت الگوبرداري از آنها را براي ديگران غير قابل تصور مي‌نمايانند. متاسفانه غلو در تبليغات موجب شده است كه شهدا آدمهايي استثنايي معرفي شوند كه رغبتي به بهره‌گيري از زندگي عادي نداشته‌اند. در حاليكه رهاكردن و گذشتن از چيزيكه انسان به آن علاقه ندارد هنرمهمي نيست همه ما براحتي از آنچه دوست نداريم ميگذريم. همانطور كه در علم شيمي مشاهده مي كنيم وقتي عنصري در مقابل دو عنصر با قابليت تركيب متفاوت قرار مي گيرد يكي را كه ميل تركيبيش با آن بيشتر است انتخاب مي كند، شهدا هم مثل ما زندگي دنيا را دوست دارند ولي وابستگيشان به دنيا كمتر از دلبستگي آنها به اهداف عاليتر است.

نا ديده گرفتن فطري بودن ايثار و شهادت

ايثار و شهادت در فطرت انسان قرار دارد و براي رسيدن به آن نيازي به آموزش و القائات مصنوعي نيست. تنها كافي است لايه‌هاي رسوبي خودخواهي و افزون طلبي را كنار زد تا اين گنج نهفته در درون ذات بشر نمايان گردد. امروز در علم ژنتيك ژني با عنوان " altruism" شناسايي شده است كه بروز آن موجب گذشتن از خود بنفع ديگران مي شود. اين ژن حتي در موجودات زنده غير از انسان هم تجلي مي كند و در جانداراني كه گروهي زندگي مي كنند افرادي مشاهده شده اند كه هنگام حمله دشمن با فرياد ها و علائم هشدار دهنده ديگران را به فرار تشويق مي‌كنند و خودشان مي‌مانند تا طعمه شكارگران

Archive of SID

www.SID.ir

قرار گيرند. اين نكته مدتها ذهن محققين را مشغول نموده بود كه با آنكه براساس قوانين ژنتيك ژنهايي كه موجب مرگ واجدين آنها باشند بتدريج براثر انتخاب طبيعي در جامعه حذف خواهند شد ژن"altruism" چگونه همچنان در موجودات زنده باقي مانده و تقويت مي‌شود؟ پاسخ ارائه شده اين استكه در واقع اين افراد با نجات خانواده خود موجب بقاء افرادي مي‌شوند كه از نظر ذخيره ژنتيكي با آنها بيشترين وجه اشتراك را دارند. باين ترتيب اگرچه موجود زنده واجد ژن " altruism " از بين مي رود ولي ذخاير ژني او با بقاءافراد هم خانواده اش تقويت مي‌شود. (۵)

ترويج فرهنگ خودخواهي و افزون طلبي

فرهنگ خودخواهي و افزون طلبي يكي از آفتهاي ايثار و شهادت است كه متاسفانه روز بروز در حال رواج بيشتر است. عدم توجه به حجم عظيم برنامه‌هايي كه جامعه را بدين‌سو سوق مي‌دهد، تلاشهاي محدود انجام شده در جهت ترويج فرهنگ ايثار و شهادت را خنثي مي نمايد.

گذشته از توليدات ناتو تهاجم فرهنگي كه آگاهانه يا ناآگاهانه توسط رسانه‌هاي داخلي ترجمه و پخش مي گردند و فيلمهايي كه به تقليد از همان محصولات توليد مي شوند، بسياري از برنامه‌هاي ما در جهت هدايت جامعه به سمت خودخواهي و افزون طلبي است. ميادين ورزشي و زورخانه هاي ما كه از عرصه هاي فرهنگي مبلغ و مروج مروت و مردانگي و ايثار و از خود گذشتگي بوده‌اند امروزه بهمت رسانه‌هاي ورزشي جوانان ما به جايي رسانده‌اند كه تاب ديدن بازي خوب از تيم مقابل را ندارند و براي رسيدن به پيروزي به هر كار غير قانوني دست مي‌زنند و وا اسفا كه خبرگان سياسي ما هم دست كمي از جوانهاي بي تجربه‌مان ندارند.

سبک زندگي ما بگونه اي طراحي شده است كه كودكانمان از آغاز زندگي مي‌آموزند كه موفقيت آنها در هر مرحله زندگي از كنكور دانشگاه گرفته تا رتبه‌هاي ورزشي و حتي مسابقات قرآني مستلزم شكست ديگران است.

ما در همه برنامه‌هايمان انحصار طلبي و خودخواهي را ترويج مي‌كنيم و انتظار داريم با برنامه‌هايي كليشه‌اي ايثار و شهادت را تبليغ نماييم. جالب توجه اينكه گاهي اوقات برنامه تلوزيوني يا فيلم سينمايي كه ظاهراً به منظور تبليغ ايثار و شهادت ارائه مي‌شود به بهانه پخش آگهي بازرگاني قطع مي‌شود و مثلا بينندگان پدر بزرگي را مشاهده مي‌كنند كه پفكها را از ظرف نوه‌اش مي‌رباید و يا آنكه گوينده با صدايي كوبنده خطاب مي‌كند كه چرا شما برنده قرعه كشي ما نباشيد.

Archive of SID

www.SID.ir

پوستين وارونه

يكي از اسفناكترين آسيبهاي فرهنگ ايثار و شهادت استفاده نامشروع از اين خصلت پسنديده است. متاسفانه امروزه شاهديم كه سلاح شهادت طلبي توسط دشمن بغنيمت گرفته شده و عليه خود ما مورد استفاده قرار مي‌گيرد.

عمليات انتحاري كه در عراق و افغانستان بخصوص عليه مسلمانان استفاده مي‌شود، نمونه‌اي از سوء استفاده ناجوانمردانه از فرهنگ ايثار و شهادت است. نگاهي به فيلمهايي كه قبل از اينگونه عمليات‌ها ضبط شده است، بيانگر اين واقعيت تلخ است كه چگونه جوانهاي فريب خورده با خلوص نيت وصيتنامه مي‌نويسند مادرانشان آنها را از زير قرآن عبور مي‌دهند و آنها با بستن مواد منفجره به خود به قصد قربت با تباه كردن خود و گرفتن جان انسانهاي بي‌گناه به پيشبرد اهداف دشمن كمک مي‌كنند.

نتيجه گيري و پيشنهادات:

- اگر واقعا مدعي هستيم كه انقلاب اسلامي ما فقط اقتصادي نيست و نظام ما به فرهنگ بيشتر از اقتصاد اهميت مي‌دهد ضروري است طرح هدفمند كردن برنامه‌هاي فرهنگي بخصوص فرهنگ ايثار و شهادت با برنامه و جديتي بيشتر از طرح هدفمند كردن يارانه‌ها ارائه و اجرا گردد.

- با توجه به اينكه ترويج فرهنگ ايثار و شهادت تلاش مداوم و هميشگي را مي‌طلبد، پيشنهاد مي‌نمايد در آخرين روز همايش از برگزاري مراسم اختتاميه صرفنظر گردد و با تشكيل كميته اجرايي برنامه‌ريزي و پيگيري اهداف همايش همچنان تداوم يابد.

- فرهنگ شهيد بيشتر از آنكه چگونه مردن را بما بياموزد الگويي براي چگونه زيستن است. جوهره و صفات شهيد فرهنگي را ترويج مي‌كند كه در آن بايد ايثار و از خود گذشتگي در تاروپود زندگي نمايان گردد بنا براين لازم است جامعه بسويي سوق داده شود كه گمنامي و فراغت از منيت‌ها و در نظر گرفتن منافع جمع در راستاي ايمان ديني به يك وظيفه تبديل گردد. فرهنگ شهادت با خودخواهي و خودكامگي سر ستيز و با حريت و آزاد منشي سر وفاق دارد.

- روشهاي ترويج حضوري همچون سخنراني‌ها برگزاري همايش‌ها، كنفرانس‌ها، كنگره‌ها و روضه خواني‌ها، اگرچه در مقايسه با ترويج غير حضوري كه در آن پيام و مفهوم تبليغ، در قالب رسانه‌اي (كتاب، نمايشنامه، فيلم، راديو، تلويزيون و روزنامه) به سمع و نظر مخاطب مي‌رساند سهل الوصولتر است، ولي

Archive of SID

www.SID.ir

از تاثير گذاري كمتري برخوردار است(۲) بنابراين لازم است در ترويج فرهنگ ايثار و شهادت بهترين حالت ترويج غيرحضوري يعني نوع نامحسوس آن با بهره‌گيري از شيوه‌هاي علمي، هنري و تربيتي استفاده شود. در اين گونه روشها از آنجا كه مخاطب بگونه اي هنرمندانه، بي آنكه خود بداند تحت تاثير قرار ميگيرد، مقاومت كمتري در مقابل اهداف تبليغاتي از خود نشان مي دهد.

- تاثير پذيري بهينه تبليغات تنها در صورتي امكانپذير است كه همراه با پرهيز از غلو و جعل و در راستاي صداقت و درستي باشد. ضروري است برنامه‌هاي ترويجي فرهنگ شهادت و ايثار با در نظر گرفتن ويژگيهاي ذهني، روحي و رواني مخاطبان مختلف در جهت تناسب بين پيام و گيرندگان در كنار رفع نوفه‌هاي ارتباطي طراحي شود تا مروجين و فرهنگ سازان اين حوزه در كارشان توفيق يابند.

- توفيق در برنامه هاي فرهنگي زماني نهادينه مي‌شود كه موانع و معضلات فرهنگي، اقتصادي، سياسي جامعه ما از پيش رو برداشته شود، تقويت جايگاه شهيد و ايثار گران به شكل حقيقي و مطلوب نيازمند تحولات عميق در جامعه است بطوريكه ضابطه مندي، قانون گرايي، از خودگذشتگي و آزاد منشي در جاي جاي زندگي فردي و اجتماعي جامعه نهادينه شود.

- پيشنهاد مي‌شود در مسابقات فرهنگي ويا حداقل در مسابقات قرآني طرحي نو درانداخته شود تا بجاي روش حذفي و رقابتي متداول، كه برنده شدن منوط به كنار زدن ديگران مي‌باشد، هر شركت كننده برحسب توانايي خود مورد تجليل قرار گيرد و برد و باخت در كار نباشد[1]

منابع

۱- دانشنامه رشد (http://roshd.ir)

۲- آسيب شناسي شيوه‌هاي ترويج فرهنگ ايثار و شهادت - حسين نوراني. پايگاه اطلاع رساني "فرهنگ ايثار"

۳- آسيب شناسي فرهنگ ايثار و شهادت و ارائه ي راهكار- نويد شاهد - پايگاه اطلاع رساني ايثار و شهادت

٤- قرآن سوره بقره آيه ١٥٤

5- Ridley.M, ٢٠٠٤. "Evolution". Bla

۱- نگارنده آمادگی ارائه طرح اجرایی در این زمینه را دارد.

Archive of SID

www.SID.ir